

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

ІНІ історії і філософії

Кафедра всесвітньої історії

Іржавська А. П.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ «ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ, АФРИКИ
ТА ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ НОВОГО ЧАСУ»
(постсередньовічний Схід XVIII ст. –
колоніальний Схід початку XX ст.)**

для студентів денної форми навчання
напряму підготовки 6.020302 – історія

Черкаси – 2012

УДК 94(100)''17/...19''(07)
ББК 63.3(0)р30
І 79

Рецензенти:

кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін
і права, помічник ректора з гуманітарної освіти та виховання
Черкаського технологічного університету

В. М. Лазуренко

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

С. І. Гальченко

Науковий редактор:

кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої
історії Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

О. Г. Перехрест

Іржавська А. П.

І 79

Методичні рекомендації до семінарських занять з курсу «Історія країн Азії, Африки та Латинської Америки нового часу» (постсередньовічний Схід XVIII ст. – колоніальний Схід початку XX ст.) : для студентів денної форми навчання напряму підготовки 6.020302 – історія / А. П. Іржавська. – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. – 48 с.

УДК 94(100)''17/...19''(07)
ББК 63.3(0)р30

*Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 3 від 31 січня 2012 р.)*

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Історія країн Азії, Африки та Латинської Америки нового часу» має велике науково-теоретичне та практичне значення в плані підготовки бакалавра історії. У процесі вивчення курсу майбутній фахівець ознайомлюється з історією соціально-економічного та політичного розвитку Китаю, Японії, Індії, Туреччини, Іраку, Афганістану, Південно-Східної Азії, арабських країн, народів Африки та Латинської Америки, їх боротьбою за свою незалежність, змінами в соціальній структурі населення, діяльністю головних політичних партій, особливостями духовної культури, місцем і роллю країн Азії, Африки та Латинської Америки в міжнародних відносинах.

Згідно з навчальним планом курс вивчається в обсязі 216 год. протягом 6, 7 і 8 семестру. Дані методичні рекомендації охоплюють матеріал 6 семестру, який вивчається на третьому курсі стаціонарної форми навчання ННІ історії і філософії (постсередньовічний Схід в кінці XVII ст. – колоніальний Схід у першій третині XX ст.). У 6 семестрі на вивчення курсу відведено 54 год., з них: лекції – 16 год., семінарські заняття – 14 год. Самостійна та індивідуальна робота – 24 год. Порядок вивчення курсу визначено робочою програмою, яка побудована за вимогами кредитно-модульної (модульно-рейтингової) системи організації навчального процесу у вищих закладах освіти.

Необхідні знання та навички опановуються студентами шляхом проведення з ними навчальних занять у формі лекцій, семінарських занять, а також індивідуальних занять, консультацій і самостійної роботи.

Готуючись до семінарських занять з курсу, студенти повинні усвідомити, що неєвропейський світ і традиційний Схід – поняття не ідентичні. Під терміном «Схід» мова йде про країни Азії та Африки. І хоча при цьому дещо осторонь залишається Латинська Америка і деякі інші регіони світу, історія Сходу все ж лишається не лише головним, але й типовим (еталонним) зразком для розуміння традиційної основи всього неєвропейського світу. Традиційний Схід є певним ключем до розуміння проблем всього неєвропейського світу. В цьому актуальність його вивчення, яке не зводиться до вписування історії Сходу до європоцентристських схем, що не раз відбувалося в минулому, і, що виправдовувалося необхідністю зберегти єдність всесвітньо-історичного процесу.

Студенти повинні з'ясувати, що початок колоніальної експансії було покладено на межі XV–XVI ст. Колонізатори активно освоювали території Африки, Південно-Східної Азії, Америки. У формі окремих анклавів осідали в Індії та Китаї, займалися торгівлею та мореплавством на Близькому Сході. Все це звичайно впливало на традиційну структуру східних країн. Торгівельні зв'язки між Сходом і Європою йшли практично в одну сторону – в Європу, що потребувала прянощів та інших колоніальних товарів, але практично не мала того, що потребував би Схід.

Розкриваючи питання семінарських занять, студенти повинні пам'ятати, що період ломки і трансформації традиційної внутрішньої структури Сходу, що вимушений був пристосовуватися до нових реалій колоніального капіталістичного світового ринку розпочався лише у ХІХ ст. З'ясовуючи особливості розвитку країн Сходу в кінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст., студентам варто прослідкувати визрівання національно-визвольних рухів, т. зв. «пробудження Азії». У ХІХ ст. колоніальна експансія призвела до ліквідації замкнутості регіонів і розпочався процес модернізації східних суспільств. Модернізація охопила майже всі сфери суспільного життя: економіку, суспільно-політичні структури, освіту, науку і техніку. Особливо складно протікала модернізація в галузі культури. Студенти повинні чітко з'ясувати основні напрямки модернізації азійських країн.

Об'єктивно оцінити характер подій в регіонах Азії та Африки у зазначений період студентам дозволить відмова від звичного погляду на Схід, як на «недорозвинений» у порівнянні із Заходом. Багато дослідників говорять про відставання Сходу від Заходу, починаючи з ХІХ ст. Але Схід йшов своїм шляхом. Він не повторював і не збирався повторювати шлях розвитку Заходу. Протягом всього періоду він відстоював і зберігав свої цінності, протиставляючи їх європейським.

Для неупередженої оцінки подій минулого студентам необхідно добре уявляти цивілізаційний фундамент традиційних суспільств, їх орієнтацію, систему цінностей, пріоритети, структури, розібратись в питаннях релігії, культури, менталітету.

Самостійно готуючись до семінарських занять, студенти повинні обов'язково опрацювати ряд джерел, які рекомендовані до кожної теми; вміти аналізувати їх, робити висновки та узагальнення. Вивчаючи тему, студент має змогу перевірити свої знання шляхом відповідей на контрольні запитання до теми та шляхом виконання тестової роботи (тренувальні тести подані до всього курсу). Обов'язковим є такий вид роботи, як підготовка реферату та його захист. З цією метою у виданні міститься перелік додаткових тем рефератів (студенти обирають теми самостійно), а також загальний рекомендований список літератури, що дозволить виконати цей вид роботи ефективно і якісно.

Підсумкова форма контролю – залік.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1

Тема: «Початок колоніальної експансії в Китаї»

(2 години)

Мета: з'ясувати особливості становища Китаю після завершення епохи середньовіччя; простежити процес поступового перетворення Китаю на напівколоніальну державу; розкрити передумови, причини та наслідки Першої та Другої Опіумних війн; вказати на причини, наслідки та історичне значення селянської війни тайпінів у Китаї.

План

1. Економічне і політичне становище Китаю в першій половині XVIII ст.
2. Державний лад Цинської імперії. Державна ідеологія. Внутрішня та зовнішня політика маньчжурів.
3. Припинення зовнішніх зв'язків та ізоляція Китаю (XVIII – початок XIX ст.).
4. Перша Опіумна війна (1840–1842 рр.), її наслідки.
5. Селянська війна тайпінів 1850–1864 рр. в Китаї.
6. Друга Опіумна війна Англії та Франції проти Китаю, її наслідки.

Понятійний апарат:

Династія Мін, феномен «селянських повстань», повстання Лі Цзи-чена, таємні товариства, У Сань-гуй, династія Цин, богдихан Кансі (1662–1723), шеньши, автаркія, самоізоляція, перша місія Маккартнея 1793 р.; Нанкінський договір 1842 р., лян, «любу», право екстериторіальності, сеттельменти, тайпін, Хун Сюцюань (1814–1864 рр.), «Товариство поклоніння Богу», Тяньцзінський договір 1858 р, бей-ван, ван, дун-ван, Конфуціанство, кулі, Тяйпін Тяньго, тянь-ван, Тяньцзін.

Тема реферату:

Російсько-китайські відносини (XVII – початок XIX ст.).

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Охарактеризувати соціально-економічну, етнополітичну та культурно-релігійну ситуацію в імперії Цин в період постсередньовіччя.
2. Як відбулося маньчжурське завоювання Китаю?
3. Як і коли завершилося формування територіальних меж Цинської імперії?
4. Вказати на особливості державного устрою Китаю в середині XVII ст.
5. Які напрямки мала зовнішня політика Цинів в середині XVII – в кінці XVIII ст.?
6. Які наслідки мала селянська війна 20–40-х рр. XVII ст. під керівництвом таємного товариства «Білий лотос»?
7. Чому активізація таємних товариств у Китаї відбулася у XVIII ст.?
8. Які причини і наслідки народного повстання 1796–1804 рр.
9. Якими були причини і наслідки Першої Опіумної війни для Цинської імперії?
10. Доведіть, що нерівноправний Нанкінський договір 1842 р. розпочав процес перетворення Китаю на напівколонію західних держав.

11. Коли відбулася селянська війна тайпів?
12. Проаналізувати релігійно-ідеологічну доктрину тайпів.
13. Коли було утворено державу Тайпін Тяньго?
14. Що таке «Земельна система Небесної династії»?
15. Коли розпочалася Друга Опіумна війна?
16. У чому полягала суть Пекінських угод?
17. Коли і чому почала руйнуватися політична цілісність централізованої Цинської імперії?
18. Чому тайпінське повстання та інші антиурядові народні повстання середини ХІХ ст. зазнали поразки?
19. Поясніть, що таке «політика самопосилення».
20. Коли відбулися і які мали наслідки франко-китайська та японо-китайська війни?

Методичні рекомендації:

Готуючись до семінарського заняття, студенти повинні усвідомити, що Імперія Цин була утворена в 1644 р. в результаті грандіозних маньчжурських завоювань і являла собою одне із найпотужніших державних утворень тогочасного світу. Далі слід розглянути загальну характеристику адміністративного поділу, державного устрою та системи станів імперії. Далі слід вказати на особливості соціально-економічного розвитку Китаю на початок нового часу. Вказати на форми власності на землю, роль міст та цехового ремесла у розвитку країни. Варто зазначити, що важливим напрямком внутрішньої політики був курс на ліквідацію міжнаціональної маньчжуро-китайської напруженості в суспільстві, яка загрожувала Цинській державі соціальними катаклізмами. Охарактеризувати зовнішню політику, як агресивну і завойовницьку по відношенню до сусідніх держав. Зазначити, що здійснювалася послідовна політика на ізоляцію країни від небажаних зовнішніх впливів. Концепція «Серединної імперії». Великоханський шовінізм. «Закриття» Китаю і політика капіталістичних держав. Пояснити, чому імперія Цин остаточно перейшла до політики самоізоляції (хайцзінь). Вказати на причини активізації селянських рухів та народних повстань (селянська війна середини ХVІІ ст., її наслідки). Варто зауважити, що в цей період посилюється активізація діяльності таємних товариств, програми яких спонукали до народних повстань, заворушень та виступів кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. Проаналізувати причини та наслідки селянського повстання секти «Білого Лотоса» у Китаї 1796–1804 рр.

Розглянути спроби Англії встановити контакти з Китаєм шляхом посольських місій лорда Маккартнея та лорда Амхерста, проаналізувати їх та вказати на наслідки, використовуючи джерела. Слід врахувати те, що серія нерівноправних договорів, нав'язаних Цинам після Першої світової війни, змінила імперію і призвела до внутрішньополітичної та соціально-економічної кризи. Необхідно вказати на ряд причин, які спонукали селян до масових виступів, котрі переросли у найпотужніше селянське повстання ХІХ ст. Зупинитися на характеристиці особистості лідера повстання сільського вчителя Хун Сюцюаня, діяльність якого розпочалася з організації товариства «Вшанування Небесного Владика» (Байшандіхуей) та написання

для своїх послідовників відповідних гімнів і повчань релігійно-електричного характеру (формально вони вважали себе християнами). Для глибокого вивчення теми, варто детально дослідити політичну програму повстанців, проаналізувати соціальні реформи. Вказати на дату та умови проголошення Тайпін Тяньго («Небесної держави великого благоденства») та проголошення м. Тяньцзін («Небесна столиця») – столицею Китаю. Обов'язковим є доведення того, що Тайпін Тяньго являло собою воєнно-теократичну деспотичну монархію з тоталітарним відтінком. Дати характеристику суспільного та державного ладу Тайпін Тяньго.

Далі слід розглянути причини, події та наслідки Другої Опіумної війни, її вплив на подальший хід Тайпінського повстання. Вказати на причини занепаду і поразки тайпінського руху та розгром Тайпін Тяньго: релігійне забарвлення повстання, політична обмеженість селянської маси, внутрішні протиріччя у таборі тайпінів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що внаслідок безперервних воєн Цинська імперія протягом XVIII ст. суттєво розширила свої кордони, однак політика самоізоляції посилювала її економічну та військово-технічну відсталість.

Джерела

1. Из статьи Н. Шелгунова «Цивилизация Китая» // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин и [др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 239–240.
2. Феодалный Китай и начало его закабаления // Хрестоматия по новой истории. 1642–1870 : Ч. 1 / под ред. : А. И. Молока, В. А. Орлова. – М., 1958. – С. 268–270.
3. Посольство лорда Маккартнея 1792–1793 гг. Письмо короля Георга III императору Китая (Послано с Маккартнеем) // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 629–631.
4. Инструкция английского правительства лорду Маккартнею. 8.IX/1792 г. // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 631–634.
5. Ответ императора Китая Цяньлуна королю Англии // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 634–638.
6. Из официальной летописи о крестьянском восстании // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 638–650.
7. Эдикт, запрещающий ввоз опиума, адресованный Главным начальником таможенного управления Кантона купцам компании по торговле с иностранцами (1807 г.) // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 652–653.
8. Нанкинский договор (август 1842 года) // Хрестоматия по новой истории. 1642–1870 : Ч. 1 / под ред. : А. И. Молока, В. А. Орлова. – М., 1958. – С. 270–271.

9. Посольство лорда Амхерста 1816 г. Инструкции английского правительства Амхерсту // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред.: А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 655–656.
10. Ответ китайского императора Цзяцина, переданный Амхерсту // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 656–657.
11. Народное сопротивление английской агрессии в 1840–1842 гг. // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 596–608.
12. Хун Сюцюань. Поучение об истинном пути к пробуждению мира (Извлечение) 1845 г. // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин и [др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 240.
13. Земельная система Небесной династии // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин и [др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 242–243.
14. Манифест Небесного князя к младшим западным братьям 27 декабря 1858 г. // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин и [др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 243–244.
15. Тайпинское восстание 1850–1864 гг. // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 608–630.

Література

1. Васильев Л. С. История Востока / Л. С. Васильев. – Ч. 1. – М., 1994.
2. Губер А. А. Новая история стран Азии и Африки / А. А. Губер. – М., 1982.
3. История и культура Китая: сб. ст. / под ред. Л. С. Васильева. – М., 1974.
4. Китай: история, культура и историография : сб. ст. – М., 1977.
5. Новая история стран зарубежной Азии и Африки / под ред. Г. Ф. Ефимова. – Л., 1971.
6. Розалиев Ю. И. Новая и новейшая история стран Азии и Африки / Ю. И. Розалиев. – М., 1987.
7. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки : Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.) / В. А. Рубель. – К., 2007.
8. Тайные общества в старом Китае. – М., 1970.

Семінарське заняття № 2

Тема: «Соціально-економічний та політичний розвиток Японії в XVII–XIX ст.»

(2 години)

Мета: простежити становище Японії у постсередньовічний період; з'ясувати причини ізоляції країни від зовнішнього світу; вказати на причини, наслідки та історичне значення «Реставрації Мейджі».

План

1. Економічне становище Японії за часів Токугавської держави.
2. Ізоляція країни та експансія капіталістичних країн в Японію.
3. Передумови та рушійні сили революції 1867–1869 рр.
4. «Реставрація Мейджі» в Японії.

Понятійний апарат:

Мікадо, сьогун, «спадкові дайме» («фудай дайме»), «сторонні дайме» («тодзама дайме»), автаркія, система заручництва, Едо, Кіото, Осака, Десіма, система «п'ятидвірок», договір «про мир і дружбу», закон «Про 4 стани», принц Арісугава, Муцухіто.

Тема реферату:

Соціально-економічні реформи в Японії в останній третині XIX – на початку XX ст.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Якою була політична та економічна ситуація в Японії після завершення епохи середньовіччя?
2. Який характер мала боротьба за об'єднання Японії?
3. Проаналізувати низку стабілізаційних реформ у постсередньовічній Японії. Чому всі вони зазнали невдачі?
4. Що таке «політика самоізоляції» (сакоку)?
5. Охарактеризувати внутрішню політику дому Токугава в XVII – на початку XVIII ст.
6. Які були причини і наслідки хвилі селянських повстань 80-х рр. XVIII ст.?
7. Як прослідковувалися ріст антитокугавської опозиції і криза влади?
8. Коли і як відбулося насильницьке «відкриття» Японії?
9. Що таке «Ансейські договори»?
10. Розкрийте причини, сутність і наслідки «Реставрації Мейджі».

Методичні рекомендації:

На зламі XVII–XVIII ст. Японія потрапила у пастку максимального рівня суспільно-господарського розвитку, базованого на засадах традиційної структури східного типу, консервації стагнаційних процесів, що остаточно перевело соціально-економічний та політичний розвиток країни зі стану середньовічної динаміки у стан постсередньовічної інволюції. Дати коротку характеристику розвитку Японії на початку нового часу: господарський та соціальний устрій, становище селянства, народні рухи, розвиток міст, ріст товарно-грошових відносин, криза влади. Далі слід зазначити про впровадження політики самоізоляції (сакоку), «закриття» країни від небажаних зовнішніх впливів. Прослідкувати особливості внутрішньої політики дому Токугава, основою якої було збереження існуючого порядку, усталених традиційних форм соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку країни. Зазначити, що спробою розв'язати вузол невідкладних проблем стали стабілізаційні реформи восьмого сьогуна Токугава Йошімуне та регента Мацудайра Саданобу: характеристика та наслідки (найбільшим недоліком реформ було удосконалення застарілого режиму і відкидання навіть самої можливості відходу від традиційних принципів державоустрою).

Студенти повинні усвідомити, які наслідки мало насильницьке «відкриття» Японії західноєвропейськими державами та США за часів «Ансейських договорів» 1854–1860 рр., які остаточно розвіяли залишки владного авторитету військово-самурайського режиму всередині японського суспільства. Вказати на те, що режим самурайської диктатури цілком себе вичерпав і остаточно засвідчив крах усіх спроб реформування застарілої системи зсередини. Далі слід проаналізувати причини, хід подій та наслідки революції 1867–1868 рр., зауваживши при цьому, що протягом цих років у Японії відбулася «реставрація» безпосередньо імператорської влади. Зосередити увагу на тому, що «Реставрація Мейджі» («Просвітницьке правління») започаткувала низку грандіозних системних реформ, метою яких було перетворення Японії на рівноправного партнера інших колоніальних імперій тогочасної епохи. Проаналізувати і дати оцінку реформам імператора Муцухіто, вказати на результативність їхнього впровадження в життя. Внаслідок продуманих, а тому вдалих буржуазно-економічних реформ Японія уже наприкінці 1880-х років із напіваграрної країни перетворилася на індустріальну.

Варто звернути увагу на те, що остання третина XIX ст. в історії Японії була періодом становлення капіталізму і державності. Тому принципове значення для розуміння характеру процесів і змін, які відбувалися в 70–90-х рр. XIX ст. має визначення суті «Реставрації Мейджі» і розуміння специфіки буржуазної революції в Японії. Вищезазначені процеси – це унікальний досвід зміни формацій, генезису національного капіталізму поза рамками європейського. Розглядаючи проблему розвитку Японії в останній третині XIX ст., потрібно прослідкувати прояв наступних особливостей розвитку капіталізму в країнах східної моделі:

- 1) специфічна роль зовнішнього фактора (політика західних країн);
- 2) роль політичної надбудови, як головного фактора прискореного розвитку;
- 3) сприятлива дія соціокультурних факторів, пов'язаних з традиціями.

Джерела

1. Указ, запрещающий куплю-продажу земли (1744 г.) // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 699.
2. Указ властям княжеских владений // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 699–700.
3. Из записок Мацудайра Саданобу «Беседа под кровлей родного дома» // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 700–702.
4. Помощь правительства самураям. Из указа об аннулировании самурайских долгов от 1789 г. // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 702–703.

5. О необходимости для Японии связей с другими странами. Из произведения Хонда Тосиаки «Секреты управления страной» // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 703.
6. Реформы феодального правительства // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 672–677.
7. Антифеодальное восстание (1837 г.) // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 670–672.
8. Прекращение политики изоляции и заключение неравноправных договоров // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 677–682.
9. Социально-экономическое положение накануне революции Мейдзи // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред.: А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 682–685.
10. Буржуазные реформы японского правительства после свержения феодального режима Токугавского сёгуната // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 685–686.
11. З вимог повсталих селян повіту Мінаміайдзу (1868) // Хрестоматія з нової історії. Частина II. 1870–1918 / за ред. : О. І. Молока, В. О. Орлова. – К., 1954. – С. 403.
12. З вимог повсталих селян до префектури Оіта в січні 1871 р. // Хрестоматія з нової історії. Частина II. 1870–1918 / за ред. : О. І. Молока, В. О. Орлова. – К., 1954. – С. 403.
13. Статистика селянських повстань за роками // Хрестоматія з нової історії. Частина II. 1870–1918 / за ред. : О. І. Молока, В. О. Орлова. – К., 1954. – С. 404.

Література

1. Васильев Л. С. История Востока. В 2-х ч. / Л. С. Васильев. – Ч. 1. – М., 1994.
2. Губер А. А. Новая история стран Азии и Африки / А. А. Губер. – М., 1982.
3. История стран Азии и Африки в новое время. Уч. в 2-х ч. – Ч. 1. / под ред. Р. М. Ацамба. – М., 1989.
4. Новая история стран зарубежной Азии и Африки / под ред. Г. Ф. Ефимова. – Л., 1971.
5. Розалиев Ю. И. Новая и новейшая история стран Азии и Африки / Ю. И. Розалиев. – М., 1987.
6. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки : Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.) / В. А. Рубель. – К., 2007.
7. Сила-Новицкая Т. Г. Культ императора в Японии : мифы, история, доктрины, политика / Т. Г. Сила-Новицкая. – М., 1990.

Семінарське заняття № 3

Тема: «Перетворення Індії на англійську колонію»

(2 години)

Мета: вивчити особливості соціально-економічного та політичного розвитку Індії в ранній новий час; вказати на специфіку колоніальної політики Англії в Індії; простежити зародження та формування індійського національно-визвольного руху.

План

1. Соціально-економічне становище Індії в другій половині XVII – першій половині XIX ст.
2. Індія – об’єкт колоніальної політики Франції і Англії. Перетворення Індії на колонію Англії.
3. Селянські повстання проти англійських колонізаторів.
4. Становище Індії в середині XIX ст. Наслідки британського панування.
5. Повстання 1856–1859 рр. в Індії, рушійні сили, основні райони повстання. Причини поразки повстання.
6. Формування ідеології національного оновлення Індії. Створення Індійського національного конгресу.

Понятійний апарат:

Ост-Індська компанія, джагіндар, маратхи, англо-майсурські війни, англо-маратхські війни, аграрний закон, панчаяти, індійська «Жанна д’Арк», сикхи, райати, заміндари, заміндарі, ІНК, Б. Г. Тілак.

Тема реферату:

Роль англійської Ост-Індської компанії в завоюванні Індії.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Назвіть основні причини антимогольських рухів і розпаду Імперії Великих Моголів.
2. Охарактеризуйте становище Індії напередодні активного європейського проникнення в країну.
3. Коли було створено англійську Ост-Індську компанію?
4. Чому в англо-французькому суперництві за домінування в Індії перемогла Велика Британія?
5. Чому Індія не могла встояти перед колоніальною експансією європейців?
6. Коли відбулися англо-майсурські війни? Які вони мали наслідки?
7. Якими були методи колоніального управління?
8. Розкрийте основні причини та наслідки англо-маратхських війн початку XIX ст.
9. Якими були наслідки англо-сикхських війн середини XIX ст.?
10. Як утворилася держава Непал?
11. Проаналізуйте характер англо-непальських воєн. Як вони вплинули на подальший розвиток Непалу?
12. Що ви знаєте про Хартію Ост-Індської компанії?
13. У чому полягала суть податкової системи Британської Індії в XIX ст.?
14. Як відбувалося становлення капіталістичних відносин в Індії в XIX ст.?
15. Який характер мали народні рухи в Індії в першій половині XIX ст.?

16. Які причини і наслідки повстання сипаїв 1857–1859 рр.?
17. Розкрийте сутність нових методів колоніальної політики англійців в Індії в другій половині XIX ст.
18. Що призвело до ліквідації англійської Ост-Індської компанії?
19. Охарактеризуйте процес формування ідеології національного визволення Індії.
20. Коли було створено Індійський національний конгрес?

Методичні рекомендації:

Вивчення даної теми слід розпочати з характеристики політичного та економічного становища Індії в постсередньовічну епоху. Аграрний лад Могольської імперії: зауважити, що основою економіки було сільське господарство, яке мало доволі високий рівень продуктивності, а урожайність багатьох культур перевищувала аналогічні показники в інших країнах, зокрема і європейські. Прослідкувати роль сільської общини як головної ланки аграрного суспільства з її складною структурою, яка включала в себе декілька соціальних рівнів і цілу систему відносин. Далі слід зосередити увагу на процесі виникнення і розвитку міст, які відігравали роль економічних, адміністративно-політичних і культурних центрів (Делі, Махор, Агра, Ахмадабад). У містах активно розвивалося ремесло, для якого був характерний більш високий рівень техніки і розподілу праці. Зазначити, що для індійської торгівлі був характерний високий рівень розвитку, а міста були центрами торгівельного обміну від місцевого до міжнародного. Вказати на передумови та причини розпаду Імперії Великих Моголів: оскільки Великі Моголи утверджували та зміцнювали свою владу «вогнем і мечем», то ця експансія зустрічала опір місцевого населення, тому на завойованих ними територіях час від часу спалахували сепаратистські виступи (антимогольські рухи маратхів, сикхів). Зазначити, що не в меншій мірі розпаду імперії сприяв нищівний набіг іранського шаха Надір-хана (1739 р.), який мав негативні наслідки для розвитку імперії в цілому. Втративши воєнно-політичну єдність, Індія залишалася багатою економічно на природні ресурси, а тому відразу стала об'єктом посиленої експансії з боку європейських колонізаторів: розпочалося англо-французьке суперництво (семилітня англо-французька війна 1756–1763 рр.) за вплив в Індії і початку перетворення її на колонію. Створення англійської Ост-Індської компанії, надання їй повноважень і монопольного права на ведення торгівлі в азійському регіоні. Охарактеризувати процес розбудови та вдосконалення системи колоніального управління. Зауважити, що після втрати англійцями північноамериканських колоній Індія стала для них головним об'єктом колоніальної активності. Зокрема, перша половина XIX ст. було досить важливим етапом становлення британського колоніального панування. Прослідкувати причини та наслідки англо-маратхських та англо-сикхських війн. Охарактеризувати особливості колоніальної політики Англії в Індії: прийняття нових хартій, податкові системи, становлення капіталістичних відносин, наслідки культурної політики.

Вказати на те, що, завершивши військово-політичне завоювання Індії, англійці вирішили з метою збільшення колоніальних прибутків здійснити певні

заходи щодо модернізації країни, однак традиційна індійська цивілізаційна система східного типу вперто не бажала здавати свої позиції. Зазначити, що в середині XIX ст. виникли передумови для зародження індійського національного відродження та активізації національно-визвольного руху. Погіршення становища народних мас напередодні повстання призвело до низки народних рухів середини XIX ст. в Індії: падіння рівня життя, гноблення з боку британської колоніальної адміністрації, підвищення розмірів податків. Зробити акцент на тому, що народно-визвольне повстання сипаїв в Індії 1857–1859 рр. стало демонстрацією цілковитої безперспективності цієї боротьби, оскільки воно стало останньою спробою Індії повернутися до постсередньовічних реалій традиційної східнодеспотичної системи. Зазначити, що прямим наслідком повстання стало спрощення Ост-Індської компанії в 1858 р., а в 1877 р. англійська Ост-Індська компанія була ліквідована в зв'язку з тим, що британська королева Вікторія перейняла на себе титул імператриці Індії, чим завершила формальну інкорпорацію країни в систему Британської колоніальної імперії.

Джерела

1. Свидетельства иностранца о высоком уровне развития Индии и её богатствах в XVII–XVIII веках // Хрестоматия по новой истории. 1642–1870 : Ч. 1 / под ред. : А. И. Молока, В. А. Орлова. – М., 1958. – С. 29.
2. Положение неприкасаемых в Южной Индии. Отрывок из обзора земельных отношений, составленного налоговым бюро Мадраса (5.1.1818) // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 532–534.
3. Ограбление Индии английскими колонизаторами // Хрестоматия по новой истории. 1642–1870 : Ч. 1 / под ред. : А. И. Молока, В. А. Орлова. – М., 1958. – С. 29–30.
4. Из речи в палате общин представителя радикального крыла либеральной партии В. Мольсуорса о колониальной политике Англии 6 марта 1838 г. // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 231–232.
5. Из речи Кобдена в английском парламенте 27 июня 1853 г. // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 232–233.
6. В. Рассел об отношении англичан к Индии // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 233.
7. Жалобы индийских крестьян на жестокости англичан при взимании налогов // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 233.
8. Т. Маколей о механизме ограбления Индии англичанами // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 234–235.
9. Ограбление Бенгалии Ост-Индской компанией // Акимкина Н. А., Люксембург, М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 9–10.

10. Из акта Ост-Индской компании. 1773 г. // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 581–584.
11. Акт Ост-Индской компании (1784 г.) // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 584 – 585.
12. Колониальная политика Англии в Индии // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 516–532.
13. Завершение завоевания Индии // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 532–535.
14. Индия под владычеством Англии // Хрестоматия по новой истории. 1642–1870 : Ч. 1 / под ред. : А. И. Молока, В. А. Орлова. – М., 1958. – С. 241–244.
15. Прокламация индийских солдат, находящихся в Дели // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 10–11.
16. Призыв к гражданам // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 11–12.
17. О Маулеви Ахмеде // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 13.
18. Национальный характер войны в Ауде // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 13.
19. Дели перед падением (Из донесения одного из агентов Ходсона, английского офицера, руководившего осадой Дели) // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 13–14.
20. Подавление восстания и зверства англичан // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 14–16.
21. Дели после падения (Рассказ лорда Робертса) // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 16–17.
22. Из статьи Э. Джонса «Народное восстание в Индии» в журнале «Чартист» // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 17–18.
23. Прокламация королевы Виктории, 1 ноября 1858 г. // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 18–19.
24. Обращение делийских повстанцев к жителям Индии // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 235.

25. Обвинение англичан в стремлении насадить христианство в Индии // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 236.
26. Основные требования повстанцев Индии // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 236.
27. Призыв к заминдарам (землевладельцам) подняться на борьбу // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 236.
28. Песни индийского народа, посвященные героям восстания // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 236.
29. Обращение делийских повстанцев к пенджабцам // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 237.
30. Письмо генерал-губернатора Индии лорда Киннинга // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 237.
31. Жестокости англичан при подавлении восстания в Индии // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 237.
32. Колонии Англии. Национальное восстание в Индии 1857–1859 годах // Хрестоматия по новой истории. 1642–1870 : Ч. 1 / под ред. А. И. Молока, В. А. Орлова. – М., 1958. – С. 238–241.
33. Индия под владычеством Англии // Хрестоматия по новой истории. 1642–1870 : Ч. 1 / под ред.: А. И. Молока, В. А. Орлова. – М., 1958. – С. 241–244.
34. Национальное восстание в Индии в 1857–1859 годах // Хрестоматия по новой истории. 1642–1870: Ч. 1 / под ред. : А. И. Молока, В. А. Орлова. – М., 1958. – С. 244–245.
35. Борьба индийского народа против английских колонизаторов // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 535–567.

Література

1. Губер А. А. Новая история стран Азии и Африки / А. А. Губер. – М., 1982.
2. Ерофеев Н. А. Империя создавалась так... Английский колониализм в XVIII в. / Н. А. Ерофеев. – М., 1964.
3. Индия: проблемы истории национально-освободительного движения и современного политического развития : сб. ст. – М., 1980.
4. Индия: современность и история : сб. ст. по национально-освободительному движению. – М., 1974.
5. История стран Азии и Африки в новое время. Уч. в 2-х ч. – Ч. 1. / под ред. Р. М. Ацамба. – М., 1989.
6. Осипов А. М. Великое восстание в Индии 1857–1859 гг. / А. М. Осипов. – М., 1957.

7. Паниккарт К. М. Очерк истории Индии / К. М. Паниккарт. – М., 1961.
8. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.) / В. А. Рубель. – К., 2007.

Семінарське заняття № 4

Тема: «**Османська імперія в період реформ (кінець XVIII – початок XIX ст. Бабідський рух в Ірані 1848–1852 рр.)**»
(2 години)

Мета: вивчити особливості становлення Османської імперії в кінці XVIII – на початку XIX ст.; розкрити зміст і наслідки реформ в Османській імперії в зазначений період. Розкрити суть ідеології бабідів, з'ясувати причини, характер та наслідки бабідського руху; охарактеризувати реформи Мірзи Тагі-хана (Еміра Низама), вказати на їх результативність.

План

1. Соціально-економічний та суспільний лад Османської імперії напередодні реформ. Передумови реформ.
2. Спроби реформ в Османській імперії:
 - реформи Селіма III, їх наслідки;
 - реформи Махмуда II, їх наслідки.
3. Перетворення Туреччини на напівколонію капіталістичних держав. Танзимат. Загострення кризи імперії.
4. Характер бабідського руху в Ірані, передумови і причини виникнення.
5. Повстання бабідів, його етапи.
6. Внутрішня і зовнішня політика Мірзи Тагі-Хана.

Понятійний апарат:

«Східне питання», мамлюки, візир, Оттоманська Порта, «балканське питання», халіф, діван, танзимат, воєнно-експансіоністський режим, Кючук-Кайнарджийський мир, Емір Низам, аятолла, баб, Барфоруш, Беян, емір, каджари, клерикальна держава, Куррат-ель-Айн, меджліс, медресе, Молла Хусейн Бошрує, Мохаммед алі Барфорушський, мулла, панісламізм, улем, халіф, халіфат, хіджаб, шах.

Теми рефератів:

1. Кримська війна 1853–1856 рр. і роль Туреччини у воєнній коаліції західних держав.
2. Бехаїзм, його суть.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Коли й чому розпочалася криза територіальної цілісності Османської імперії?
2. Розкрийте особливості реформ «нізам-і-джедід» султана Селіма III.
3. Якими були наслідки нововведень Селіма III?
4. Чому європейська дипломатія називала Османську імперію «хворою людиною Європи»?
5. Вкажіть на причини ліквідації яничарського корпусу.
6. Якими були наслідки реформ султана Махмуда II?

7. Розкрийте зміст, значення і наслідки реформ Танзимату.
8. У чому полягали наслідки Кримської (Східної) війни 1853–1856 рр. для Туреччини?
9. Які території внаслідок кризи територіальної цілісності здобули фактичну незалежність від Порти?
10. Розкрийте основні особливості напівколоніального поневолення Османської імперії.
11. Як до влади в Ірані прийшла династія Каджарів?
12. Коли імперія Каджарів потрапила у напівколоніальну залежність від європейців?
13. Розкрийте передумови і причини виникнення бабідського руху.
14. Охарактеризуйте зміст релігійно-ідеологічної доктрини бабізму.
15. Розкрийте суть бехаїзму.
16. Якими були наслідки бабідських повстань в Ірані?
17. Розкрийте основні передумови реформ Еміра Низама.
18. Якими були наслідки реформ?
19. У чому полягала специфіка напівколоніального поневолення Ірану на схилі постсередньовіччя?
20. Між якими країнами велося суперництво за вплив в Ірані?

Методичні рекомендації:

Готуючись до семінарського заняття, студенти повинні усвідомити, що на початку XVIII ст. Османська імперія переживала глибоку кризу воєнно-експансіоністського режиму та територіальної цілісності імперії. Це було пов'язано в деякій мірі з тим, що в цей хронологічний період передові країни Європи вступили на новий шлях розвитку, а в імперії зберігалися традиційні середньовічні форми виробництва, примітивні форми сільського господарства та ремесла. Вказати на той факт, що після гучних поразок кінця XVII ст. османи вперше почали втрачати території, захоплені протягом минулих століть в Європі, що стало наочним проявом принципової зміни в балансі сил між Сходом і Заходом у бік домінування останнього. Процес реформування розпочав султан Селім III, спробувавши реанімувати державну міць Оттоманської Порти через певну вестернізацію її військово-політичних та культурно-господарських інститутів. Цей курс дістав назву нізам-і-джедід («нова система»). Реформи Махмуда II суттєво відрізнялися від попередніх і були спрямовані на модернізацію османського суспільства, однак їхня результативність у плані реального зміцнення воєнно-політичного потенціалу Порти залишалася мізерною, тому зовнішня політика Османської держави дедалі більшою мірою залежала від зовнішніх чинників. Вказати на те, що наслідки реформ Махмуда II не влаштовували політичну верхівку Порти: проблема державної, воєнно-економічної та культурно-технологічної модернізації оттоманського імперського організму лишалася актуальною. Потрібно чітко зазначити, що спробою розв'язання цієї ситуації стала нова хвиля масштабних нововведень, епоха яких дістала назву Танзимат: проаналізувати і дати оцінку реформам першого і другого періоду Танзимату. Зазначити, що результативність першої хвилі танзиматських

реформ була досить скромною, друга ж хвиля реформ виявилася успішнішою і результативнішою.

Проаналізувати детально хід і наслідки кожного із бабідських повстань (1848 р. – Мазандеранське збройне повстання; 1849 р. – Зенджанське повстання; 1850 р. – Нейрізьке повстання). Вказати на причини поразок повстань та занепаду бабідського руху: стихійність; розрізненість і локальність виступів; неузгодженість дій, відсутність чіткої програми; релігійне забарвлення. Уряд вбачав у бабідських повстаннях процес загострення в країні соціальних протиріч, тому вважав за необхідність здійснити реформування усіх галузей суспільства. Ініціатором реформ виступив великий візир (голова уряду) Мірза Тагі-хан, який одночасно обіймав посаду воєначальника і носив титул Емір Низам («князь армії»). Провести аналіз реформ і зазначити, що усі реформаторські проекти Еміра Низама постійно наражалися на супротив представників панівного класу, а тому закінчилися поразкою.

Джерела

1. Восстание Патрона Халила (1730 г.). Из «Абди-тарихи» (хроника Абди) // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 472–474.
2. Из капитуляции, выданной Турцией Франции (Подписано 10.VI.1740 г. султаном Махмудом I // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 474–475.
3. Изъяснение о коммерции Турецкой империи // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 475–477.
4. Подготовка турецкой армии к русско-турецкой войне 1768–1774 гг. // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 477–478.
5. Положение крестьянства в Османской империи // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 481–482.
6. Из журнала константинопольских происшествий и новостей русского чрезвычайного уполномоченного министра Я. Булгакова // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 482–483.
7. Из торгового акта 1783 г., заключенного русским посланником при Порте Оттоманской статским советником Булгаковым с Великим визирем Сеид-Мегемед Гайри Эфенди // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 484.
8. Из хатт-и-шерифа султана Абдул-Хамида I // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 484–486.
9. Уничтожение корпуса янычар (1826 г.) в описании турецкого хрониста Эсад эфенди // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 419–420.

10. Гюльханейский хатт-и-шериф (3.IX.1839 г.) // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред.: А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С.424–426.
11. Турция в первый период Танзимата. Выдержки из статьи русского учёного П. А. Чихачева // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 426–427.
12. Хатт-и-хумаюн от 18/11 1856 г. Рескрипт турецкого султана Абдул-Меджида о новых реформах // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 428–430.
13. Договор между Англией, Францией и Австрией о гарантиях целостности Османской империи (15.IV/1856 г.) // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред.: А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 430.
14. М.И. Кутузов о внутривосточном положении Османской империи и реформах «низам-и-джедид» // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 486–488.
15. Хатт-и-хумайюн султана Селима III о необходимости реформы в армии // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 488–489.
16. Сопrotивление янычар и реакции реформам «низам-и-джедид» // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 490.
17. Янычарский мятеж 1808 г. в Стамбуле // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 491–492.
18. Финансовое положение Персии в конце XIX в. и англо-русское соперничество // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 30–31.
19. Реформаторская деятельность Амир Низама. Из депеши русского посла в Тегеране Долгорукого министру иностранных дел Нессельерде от 10 октября 1849 г. // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 506–507.
20. Из депеши русского посла в Тегеране Долгорукого в министерство иностранных дел Сенявину от 11 августа 1852 г. // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1870. – М., 1965. – С. 510

Література

1. Губер А. А. Новая история стран Азии и Африки / А. А. Губер. – М., 1982.
2. История Ирана / под ред. М. С. Иванова. – М., 1977.

3. Кинросс Л. Расцвет и упадок Османской Империи / Л. Кинросс / под ред. М. С. Мейера. – М., 1999.
4. Национально-освободительное движение в Азии / под ред. : Б. Г. Гафуров, Г. Ф. Ким. – Т. 1. Века неравной борьбы. – М., 1967.
5. Новичев О. Д. Турция. Эпоха феодализма (XI–XVIII века) / О. Д. Новичев. – Л., 1963.
6. Петросян И. Е. Османская империя: Реформы и реформаторы (конец XVIII – начало XX века) / И. Е. Петросян, Ю. П. Петросян. – М., 1993.
7. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.) / В. А. Рубель. – К., 2007.

Семінарське заняття № 5

Тема: «Арабські країни і народи Африки у XVII–XIX ст.»

(2 години)

***Мета:** вказати на соціально-економічне та політичне становище арабських країн Азії та Африки після завершення епохи середньовіччя; розглянути форми колоніального управління африканськими колоніями; простежити становлення ідеології національного звільнення в арабських країнах.*

План

1. Арабські країни в складі Османської імперії.
2. Реформи Мухаммеда Алі в Єгипті, їх значення.
3. Колоніальна експансія європейських країн в Африці.
4. Національно-визвольна боротьба народів арабських країн та Африки.

Понятійний апарат:

Мірі, вакуф, мюльк, суннізм, шиїзм, зейдизм, ваххабізм, улеми, сеїди, шейхи, країни Магрибу, Марокканський шерифський султанат, Оманський ібадитський імамат, Єменський зейдитський імамат, мамлюки, Суецький канал, «країна чорних».

Тема реферату:

Особливості та ідеологічні концепції колоніальної політики в Африці.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. У якому політичному та соціально-економічному становищі знаходилися арабські країни Азії (Ірак, Саудівська Аравія, Кувейт, Бахрейн, Катар, Оман, Ємен) на початку нового часу?
2. Охарактеризуйте рівень розвитку арабських країн Африки (Єгипет, Судан, Лівія, Алжир, Туніс, Марокко, Мавританія) на початку нового часу.
3. У чому полягала суть вчення ваххабітів?
4. Розкрийте основні напрямки реформ Мухаммеда Алі в Єгипті, їх наслідки.
5. В яких арабських країнах було встановлено британське панування?
6. Які ви знаєте форми англійської колоніальної присутності в районі Перської затоки в XIX ст.?

7. Які форми колоніального управління колоніями на Африканському континенті?
8. Як відбувалося становлення ідеології національного звільнення в другій половині XIX ст.?
9. Охарактеризуйте реформи Теодроса II в Ефіопії.
10. Між якими найбільшими країнами-метрополіями було поділено Африканський континент на сфери впливу?

Методичні рекомендації:

Вивчення даної теми слід розпочати із характеристики етнополітичної, соціально-економічної та культурно-релігійної ситуації в Тропічно-Екваторіальній та Південній Африці. Слід вказати, що «Чорна Африка» складалася з історичної області Судан, яка включала в себе африканські савани на південь від Сахари, які простяглися від узбережжя Атлантики до Ефіопського нагір'я. Зазначити, що Судан на початку нового часу перебував у стані ранньодержавного синтезу з елементами іноземної окупації з боку північноафриканських сусідів, за умов активізації колоніальної експансії європейців. Окремо слід розглянути розвиток мусульманських держав Західного (держави Малі, держави Сегу, халіфат Сокото), Центрального (держави Борну, держави Канем, держави Вагірмі, держави Вадаї) і Східного (мусульманський султанат Дарфур, султанат Сеннар) Судану: розкрити основні особливості їхнього внутрішнього устрою. Спершу Африка викликала інтерес у європейців тільки як джерело постачання невольників, золота, а також різноманітних специфічних товарів – слонових і носорогових бивнів, страусового пір'я, екзотичних тварин та їхніх шкур. Проте основним напрямом європейської колоніальної експансії в Африці на етапі промислово-капіталістичного розвитку стала боротьба за встановлення прямого воєнно-політичного контролю над «Чорним континентом» з метою його інтенсивнішого економічного використання, як сировинного додатку та ринку збуту. Варто зазначити, що, якщо в Судані та суміжних з ним територіях європейським колонізаторам протистояли політичні державні утворення, то в районі Екваторіальної та Південної Африки жертвами західної експансії стали типові протодержавні вождівства (чіфдоми), створені народами, які не мали розвинених цивілізаційних інституцій, а тому істотно поступалися своїм поневолювачам рівнем соціально-економічного та воєнно-технологічного розвитку. Вказати, які західноєвропейські держави колонізували території Африканського континенту, охарактеризувати особливості їхнього управління захопленими територіями. Підсумовуючи, потрібно зазначити, що у найвідсталіших регіонах Африки насадження колоніальних порядків супроводжувалося спробами ліквідувати весь комплекс традиційних соціально-економічних відносин з метою обвальної модернізації їх в інтересах світового капіталу.

Джерела

1. Торговля в Марокко // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 740–741.

2. Политический строй Алжира. Из книги Томаса Шоу // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 747–749.
3. Египет. Формы собственности и налога на землю. Из памятной записки французского инженера М. А. Ланкре // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 751–752.
4. Описание Каирского восстания 1789 г. // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1. 1640–1815. – М., 1963. – С. 758–762.
5. Английский путешественник Томас Шоу о политическом строе Алжира в начале XVIII в. // Хрестоматия по новой истории. В 3-х т. / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1 (1640–1815). – М., 1963. – С. 747–748.
6. Договор о мире между Великобританией и Францией. Версаль, 3 сентября 1783 г. // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 246.
7. Устройство быта населения Египта в начале XIX в. // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 247–248.
8. Описание очевидцем антифранцузского Каирского восстания 1798 г. // Хрестоматия по новой истории. В 3-х т. / под ред.: А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 1 (1640–1815). – М., 1963. – С. 246–247.
9. Заключение специальной комиссии о деятельности французской администрации в Алжире в первой трети XIX в. // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 249.
10. Из описания очевидцем безчинств французских колонизаторов в Алжире // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 249–250.
11. Венская декларация об отмене работорговли 8 февраля 1815 г. // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 248.
12. Война между племенами баквайна и бурами. Заявление Сешеле, вождя племени баквайна, которое он сделал в Кейптауне 21 апреля 1853 г. // Хрестоматия по новой истории. В 3-х т. / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2 (1815–1870). – М., 1965. – С. 251–252.
13. Абд-эль-Кадир // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 252.
14. О покупке акций Суэцкого канала (Из статей в газете «Таймс», 26 ноября 1875 г.) // Хрестоматия по новой истории: Второй период / сост. П. И. Остриков [и др.]. – М., 1993. – С. 182–183.
15. Из газеты «Аль-Ахрам» о причинах египетского восстания 1881–1882 гг. // Хрестоматия по новой истории: Второй период / сост. П. И. Остриков [и др.]. – М., 1993. – С. 183.
16. О восстании в Тунисе в 1881 г. // Хрестоматия по новой истории: Второй период / сост. П. И. Остриков [и др.]. – М., 1993. – С. 183.

17. Из итало-эфиопского мирного договора 26 октября 1896 г. // Хрестоматия по новой истории: Второй период / сост. П. И. Остриков [и др.]. – М., 1993. – С. 188.
18. Договор о продаже земель, заключенный между агентами Американского колониального общества, королём и вождями Кейп-Месурадо 15 декабря 1821 г. // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 248–249.
19. Договор между губернатором Капской колонии Х. Д. Смитом и вождем басуто Мошешем Внибург, 27 января 1848 г. // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 250–251.
20. Теодрос II о политике европейских держав // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 251.
21. Занзибарский рынок невольников // Хрестоматия по новой истории. В 3-х т. / под ред.: А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2 (1815–1870). – М., 1965. – С. 252–253.
22. Работоторговля в Африке // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост.: В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 253.
23. О войне Англии против зулусов (Из записи Ч. С. Парнелла в палате общин 27 февраля 1879 г.) // Хрестоматия по новой истории: Второй период / сост. П. И. Остриков [и др.] – М., 1993. – С. 18–185.
24. О сражении зулусов и англичан при Изанздване 22 января 1879 г. // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков [и др.] – М., 1993. – С. 185.
25. Признание султаном Занзибара германского протектората на восточном побережье Африки 14 августа 1885 г. // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков [и др.] – М., 1993. – С. 185–186.
26. Закон, объявляющий Мадагаскар колонией Франции 6 августа 1896 г. // Хрестоматия по новой истории: Второй период / сост. П. И. Остриков [и др.]. – М., 1993. – С. 186.
27. Записки русского консула Базили о внешней торговле Сирии // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1840. – М., 1965. – С. 461–470.
28. Прокламация, распространявшаяся среди ливанского населения в июне 1840 г. // Хрестоматия по новой истории. В трёх томах / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова. – Т. 2. 1815–1840. – М., 1965. – С. 471–472.

Література

1. Аяш Ж. Очерки марокканской истории : [пер. с фр.] / Ж. Аяш. – М., 1982.
2. Губер А. А. Новая история стран Азии и Африки / А. А. Губер. – М., 1982.
3. Ерофеев Н. А. Империя создавалась так... Английский колониализм в XVIII в. / Н. А. Ерофеев. – М., 1964.
4. История Африки в XIX–XX столетиях : сб. ст. / ред. Ю. В. Луконин. – М., 1972.

5. История Африки в XIX – начале XX веков / В. А. Субботин, Н. А. Иванов, Р. Г. Ланда. – М., 1984.
6. История стран Азии и Африки в новое время. Уч. в 2-х ч. – Ч. 1. / под ред. Р. М. Ацамба. – М., 1989.
7. Конан Дойл А. Англо-Бурская война (1899–1902) / А. Конан Дойл. – М., 2004.
8. Кримський А. Е. Твори в 5-ти т. / А. Е. Кримський. – Т. 5. Кн. 2. Листи з Сирії та Лівану (1896–1898). – К., 1973.
9. Крымский А. Е. Письма из Ливана. (1896–1898) / А. Е. Крымский. – М., 1975.
10. Оганисьян Ю. С. Абд аль-Кадир (1808–1883 гг.) / Ю. С. Оганисьян. – М., 1968.
11. Розалиев Ю. И. Новая и новейшая история стран Азии и Африки / Ю. И. Розалиев. – М., 1987.
12. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки : Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.) / В. А. Рубель. – К., 2007.

Семінарське заняття №6

**Тема: «Національно-визвольна боротьба народів
Латинської Америки в XIX ст.»**

(2 години)

Мета: вивчити передумови та причини національно-визвольної боротьби народів латиноамериканського регіону; охарактеризувати основні етапи визвольної боротьби; простежити еволюцію політики США в Латинській Америці в кінці XIX – на початку XX ст.

План

1. Революція негрів-рабів о. Сан-Домінго.
2. Війна за незалежність іспанських колоній. С. Болівар. Х. Сан-Мартін.
3. Визвольна боротьба в Бразилії, на Кубі, в Мексиці.
4. Політика США в Латинській Америці в кінці XIX – на початку XX ст.

Понятійний апарат:

Іberoамерика, рух «комунерос», Сімон Болівар, Хосе Сан-Мартін, Агустін Ітурбіде, Ріо-де-Ла-Плата.

Тема реферату:

Сімон Болівар в історії і політиці.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Коли відбулася революція негрів-рабів о. Сан-Домінго, її наслідки?
2. Вкажіть на передумови та причини війни за незалежність іспанських колоній 1820–1826 рр.
3. Назвіть основні етапи війни за незалежність іспанських колоній, охарактеризуйте їх.
4. Які характерні особливості мав визвольний рух в Бразилії в кінці XIX – на початку XX ст.?
5. Охарактеризувати основні етапи визвольної боротьби кубинського народу в XIX ст. і перші роки республіки.

6. Коли відбулася мексиканська революція?
7. Проаналізуйте наслідки та історичне значення мексиканської революції.
8. Охарактеризуйте політику США в Латинській Америці в кінці XIX – на початку XX ст.

Методичні рекомендації:

Вивчення даної теми слід розпочати із короткої характеристики антиколоніальних рухів в латиноамериканському регіоні напередодні війни за незалежність. Тому варто звернути увагу на загострення соціальних протиріч та активізацію народних рухів в кінці XVIII – на початку XIX ст. Зазначити, що безпосереднім поштовхом до революційного руху в іспанських колоніях стали події 1808 р. у метрополії, коли французькі війська окупували Іспанію, що й призвело до початку збройної боротьби. Вказати на основні етапи війни за незалежність 1810–1826 рр., дати характеристику кожному. Слід акцентувати увагу на революційних подіях у Венесуелі і Новій Гранаді; Ріо-де-ла-Плате і Чилі; Новій Іспанії і Центральній Америці. Далі слід розглянути похід одного із лідерів визвольної війни Хосе де Сан-Мартіна в Перу і створення Перуанської республіки, уряд якої він очолював в 1821–1822 рр. Варто розглянути особистості лідерів війни за незалежність іспанських колоній, дати коротку характеристику їхній політичній діяльності (Сімон Хосе Антоніо Болівар, Фрінсіско де Міранда, Хосе Марія Морелос-і-Павон, Мігель Ідальго-і-Костілья, Агустін де Ітурбіде, Хосе Хервасіо Артїгас). Вказати на наслідки і значення війни за незалежність іспанських колоній 1810–1826 рр.; проаналізувати реакцію європейських держав, США та Росії на результати і наслідки війни.

Варто звернути увагу на особливості диктаторського режиму генерала Порфіріо Діаса, який став президентом Мексики в результаті військового перевороту 1876 р. і зауважити, що в особі Діаса перемогу отримали найбільш реакціонерні елементи мексиканського суспільства: латифундисти, духовенство, воєнщина. Далі слід довести, що політика правлячих кіл призвела до різкого загострення класових протиріч і активізації революційного руху. Дати коротку характеристику лідеру опозиції Франсіско Мадері, який очолив революційний рух. Зазначити, що Мадеро і його соратники відіграли важливу роль у поваленні режиму Діаса 7 червня 1911 р., однак не виконали обіцянок, які вони дали народним масам: уряд Мадеро відмовився повернути селянам захоплені у них землі, наполягаючи разом з тим на роззброєнні і розпускові партизанських загонів. Розглянути особливості лютневого перевороту 1913 р.: режим Уерти. Вказати на причини продовження революційної боротьби, відзначити роль її лідерів Сапати, Вілья, Карранси. Зазначити, що проголошення конституції 1917 г. стало завершальним актом мексиканської революції 1910–1917 рр.

Джерела

1. Боливар в истории и политике : К 200 летию со дня рождения борца за свободу латиноамериканского народа : ст., документы, материалы // Латинская Америка. – 1983. – № 7. – С. 6–144.

2. Русские дипломаты о войне за независимость в Латинской Америке: Публикация документов из Архива внешней политики России 1810–1826 гг. // Новая и новейшая история. – 1966. – № 1, 5.
3. Из манифеста принца-регента Бразилии Педро от 1 августа 1822 г. // Хрестоматия по новой истории / под ред. : А. А. Губера, А. В. Ефимова: В 3 т. М., 1963. – Т. 1. – С. 456–457.
4. Из договора между Португалией и Бразилией 29 августа 1825 г. // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 96.
5. Из выступления С. Боливара в Ассамблее Венесуэльской республики в Каракасе 2 января 1814 г. // Боливар С. Избранные произведения. Речи, статьи, письма, воззвания. (1812–1830 гг.). – М., 1983. – С. 37–41.
6. Из донесения американского консула в Буэнос-Айресе К. Роднея 1818 г. // Хрестоматия по новой истории, 1640–1870 / сост. В. Г. Сироткин [и др.]; под ред. В. Г. Сироткина. – М., 1990. – С. 99–102.
7. Из декрета С. Боливара об уплате индейцам Колумбии налога, именуемого личным налогом для индейцев 15 октября 1828 г. // Боливар С. Избранные произведения. Речи, статьи, письма, воззвания. (1812–1830 гг.). – М., 1983. – С. 189–193.
8. Симон Боливар. Картаженский манифест (Письмо каракасца гражданам Новой Гранады). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.agitclub.ru/museum/revolution1/latinamer1/bolivar.htm>

Література

1. Альперович М. С. Испанская Америка в борьбе за независимость / М. С. Альперович. – М., 1971.
2. Альперович М. С. История Латинской Америки: с древнейших времен до начала XX века : учебное пособие / М. С. Альперович. – М., 1991.
3. Альперович М. С. История Латинской Америки: С древнейших времен до XX в.: уч. пособие / М. С. Альперович, Л. Ю. Слѣзкин. – М., 1991.
4. Гусев В. М. Горизонты свободы : Повесть о С. Боливаре (1810–1826 гг.) / В. М. Гусев. – М., 1980.
5. Кутейщикова В. Н. Боливар : художник действия и слова К 200-летию со дня рождения С. Боливара / В. Н. Кутейщикова // Латинская Америка. – 1983. – № 11. – С. 28–45.
6. Лаврецкий И. Р. Боливар (1783–1830) / И. Р. Лаврецкий. – М., 1981.
7. Лаврецкий И. Р. Миранда (1750–1816) / И. Р. Лаврецкий. – М., 1965.
8. Латинская Америка: Энциклопедический справочник. – В 2-х т. – Т. 1. А – К. – М., 1980; Т. 2. К – Я. – М., 1981.
9. Леонов Н. С. Очерки новой и новейшей истории стран Центральной Америки / Н. С. Леонов. – М., 1975.
10. Марчук Н. Н. Борьба за независимость в Латинской Америке в конце XVIII – начале XIX в. – М., 1988.
11. Скрипникова Л. В. От колонии к суверенитету : Из истории освободительной борьбы Карибских колоний Англии (17–20 вв.) / Л. В. Скрипникова. – М., 1985.

12. Хрестоматия по истории Нового времени стран Европы и Америки: В 2 кн. Кн. 1 Внутриполитическое развитие / сост. Д. В. Кузнецов. – Благовещенск, 2010. – Ч. 2 : XIX в.

Семінарське заняття №7

Тема: **«Національно-визвольний рух в країнах Сходу на початку ХХ ст. «Пробудження Азії»**
(2 години)

Мета: проаналізувати передумови та причини суспільно-політичних та революційних рухів у країнах Сходу на початку ХХ ст.; охарактеризувати хід і наслідки революцій в Ірані, Туреччині, Китаї, Індії; дати порівняльну характеристику.

План

1. Іранська революція 1905–1911 рр., її характер і значення.
2. Молодотурецька революція 1908–1909 рр.
3. Революційні події 1905–1908 рр. в Індії.
4. Сінхайська революція 1911–1913 рр. у Китаї, її наслідки.

Понятійний апарат:

Концесія Рейтера, «тютюновий страйк», Бал Гангадхар Тілак, свадеші, сварадж, молодотурки, комітет «Єднання і прогрес», Абдул-Гамід II, режим Зулум, сінхай, Гоміньдан, Юань Шикай, Сунь Ятсен.

Тема реферату:

Діяльність Індійського національного конгресу на початку ХХ ст.

Контрольні завдання до семінарського заняття:

1. Охарактеризувати економічний і політичний розвиток Ірану в другій половині XIX – на початку ХХ ст.
2. Чому Іран перетворився у напівколонію?
3. Які були наслідки поразки іранської революції 1905–1911 рр.?
4. У чому полягала суть ідеології національного оновлення Індії в кінці XIX – на початку ХХ ст.?
5. Якими були наслідки революційного підйому в Індії?
6. Розкрити передумови і причини молодотурецької революції.
7. Чому молодотурецький рух зародився і набув поширення саме у військовому середовищі?
8. Охарактеризувати причини і наслідки Сінхайської революції в Китаї.
9. Коли було утворено партію Гоміньдан?
10. Хто був першим тимчасовим президентом Китайської республіки?

Методичні рекомендації:

Політичні процеси на Сході першої половини ХХ ст. мали надзвичайно складний і багатоплановий характер. З одного боку, вони відображали увесь комплекс соціальних явищ, тенденцій та інтересів строкатого східного суспільства. З іншого боку, політичне життя Сходу багато в чому формувалося під дією колоніальної політики західних держав, яка була особливо активною на межі XIX–XX ст. і в першій третині ХХ ст. Далі слід дати визначення

терміну «пробудження Азії», зауваживши, що з початку 1905 р. країни Сходу з об'єктів колоніального суперництва поступово перетворюються на суб'єктів міжнародного права і політичної боротьби, переходячи до активного опору колонізаторам. Далі слід вказати на передумови та причини «пробудження Азії»: антиколоніалізм, підйом національної самосвідомості народів Сходу, вплив політичної культури монополій. Варто зазначити, що активізації національно-визвольних рухів на Сході сприяли російсько-японська війна 1904–1905 рр. і російська революція 1905–1907 рр.

На кінець XIX – початок XX ст. завершився процес поступового перетворення Ірану в напівколонію; вказати на соціальні наслідки цієї події. Проаналізувати початок та розвиток буржуазно-національного руху: виступи народних мас, поширення панісламістських ідей. Далі студенти повинні вказати на причини та передумови революційних подій 1905–1911 рр. в Ірані. Зазначити, що ця іранська революція була першою великою подією, яка ознаменувала собою пробудження Азії. Необхідно розглянути хід революції, розстановку класових сил, вплив російської революції 1905–1907 рр. на події в Ірані, посилення інтервенції. Студенти повинні довести, чому іранська революція потерпіла поразку.

Розглядаючи революційні події в Індії, варто зазначити, що в кінці XIX – на початку XX ст. з'явилися опозиційні до британської колоніальної адміністрації організації, що дало можливість соціально активним представникам індійської національної буржуазії об'єднатися і утворити національну партію західного типу – ІНК, представники якої і стали керівним ядром у національно-визвольній боротьбі. Вказати на прорахунки революційного руху 1905–1908 рр. в Індії.

Детально розглянути причини, хід подій і наслідки Молодотурецької революції 1908–1909 рр. в Османській імперії, Сінхайської революції 1911–1913 рр. в Китаї. Для глибокого і всебічного дослідження теми настійно рекомендується використовувати джерела.

Джерела

1. Из обращения (Военного правительства провинции Хубэй) к стране. Октябрь 1911 г. // Хрестоматия по новой истории. Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 168–169.
2. Декларация при вступлении на пост временного президента республики 1 января 1912 г. // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 170.
3. Из указа президента о разработке мероприятий по запрещению продажи китайцев в качестве рабов иностранцам и защите китайских эмигрантов 19 марта 1912 г. // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 171.
4. Хуан Син о характере власти в стране после провозглашения республики // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 171–172.
5. Революционные события 1911–1913 гг. в Китае в освещении дипломатических, консульских и военных представителей России в Китае.

- Реакция в Китае на начало революционных событий на Юге (Из донесения консула в г. Куаньчэнцзы А. Зинькевича, октябрь 1911 г.) // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 173–174.
6. Из записок вождя китайского революционного руху Сун Ятсена // Хрестоматия з нової історії. Частина II. 1870–1918 / за ред. : О. І. Молока, В. О. Орлова. – К., 1954. – С. 394–395.
 7. Сунь Ятсен про відмовлення багатьох членів «Союзної ліги» від революційної програми // Хрестоматія з нової історії. Частина II. 1870–1918 / за ред. : О. І. Молока, В. О. Орлова. – К., 1954. – С. 395–396.
 8. Програма партії Гоміньдан (Прийнята на з'їзді в 1912 р.) // Хрестоматія з нової історії. Частина II. 1870–1918 / за ред. : О. І. Молока, В. О. Орлова. – К., 1954. – С. 396–397.
 9. Програма младотурков (Напечатана 3.XII. 1895 г. в газете «Мешверет» («Совет»), выходившей на арабском языке под ред. Ахмеда Ризы) // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 16–17.
 10. Конгресс младотурок в Париже в 1902 г. Программа группы Сабахеддина. Решение группы Ахмеда Ризы // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 48–49.
 11. Из устава Османского общества «Единение и прогресс» 1895–1896 гг. // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 165–166.
 12. Программные документы младотурок // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 165.
 13. Из «Программы Молодой Турции» 15 августа 1897 г. // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 166.
 14. Основной регламент Османского общества прогресса и единения 1907 г. // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 167.
 15. Из решения конгресса Османского общества. Декабрь 1907 г. // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 167.
 16. Индийские историки о реакционном характере университетского Акта Керзона // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 75–76.
 17. Развёртывание движения «свадешы» после раздела Бенгалии // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 77–78.
 18. Из воспоминаний Банерджи, одного из лидеров «умеренных» // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 78.
 19. Результаты бойкота английских товаров осенью 1905 года (после раздела Бенгалии) // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 79.

20. Отклики англо-индийской прессы на раздел Бенгалии // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 79–80.
21. Из выступлений Гокхале, одного из лидеров «умеренных» на сессии индийского Национального конгресса в Бенаресе в 1905 г. // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 81.
22. Из выступления Тилака, 10 июля 1906 г. // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 82–83.
23. Pamфлет, опубликованный группой Тилака после раскола индийского Национального конгресса в Сурате в декабре 1907 г. // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 85–88.
24. Осуждение Тилака и события в Бомбее (Из газеты “Mahratta” от 2.VIII. 1908 г.) // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 89–90.
25. Волнения в Бомбее в июле 1908 г. в связи с арестом Тилака (из полицейского отчёта) // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 90–93.
26. Произвол шахских властей (Статья из газеты «Листок Национального утра») // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 52–53.
27. Начало революции в Иране // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 53–54.
28. Из донесения английского военного агента в Иране // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 54.
29. Деятельность меджлиса первого созыва (Из донесения английского военного агента в Иране) // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 55–56
30. Персидская конституция 1906 г. // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 56–57.
31. Выдержки из «Положения о выборах в Национальное собрание», 30 декабря 1906 г. // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 57–58.
32. Дополнительные статьи Основных законов, октябрь 1907 г. // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 59.
33. Русско-английское соглашение по среднеазиатским делам, заключённое в С.-Петербурге 18/31 августа 1907 г. // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 59–61.

34. События в Тебризе и других городах Персии в июле 1908 г. (Из донесения посла Марлинга / Грю, 15 июля 1908 г.) // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 61–64.
35. Особый журнал совета министров 26/13 декабря 1911 г. По поводу декабрьских событий в Персии // Акимкина Н. А., Люксембург М. А. Практикум по истории стран зарубежного Востока (Индия, Иран, Турция). – М., 1963. – С. 71–72.
36. Деятельность меджлиса первого созыва (Из донесения английского военного агента в Иране) // Хрестоматия по новой истории: Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 156.
37. Персидская конституция 1906 г. // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 156–157.
38. Иран накануне и во время революции в оценке русских дипломатов и военных. О социально-экономическом положении в Иране // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 157–158.
39. О причинах революции // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 158.
40. О событиях в Тебризе // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 158–159.
41. О руководителях Тебризского восстания // Хрестоматия по новой истории : Второй период / сост. П. И. Остриков и др. – М., 1993. – С. 159.

Література

1. Головченко В. І. Нова історія країн Азії та Африки: Колоніальний Схід (кінець ХІХ – друга третина ХХ ст.) : навч. посібник / В. І. Головченко, В. А. Рубель. – К., 2010.
2. История Ирана / под ред. М. С. Иванова. – М., 1977.
3. Антонова К. А. История Индии : краткий очерк / К. А. Антонова. – М., 1973.
4. Васильев Л. С. История Востока. В 2-х ч. / Л. С. Васильев. – Ч. П. – М., 1998.
5. Иванов М. С. Иранская революция 1905–1911 гг. // Историография стран Востока (проблемы нового времени). – М., 1978. – С. 213–233.
6. Индия: проблемы истории национально-освободительного движения и современного политического развития: сб. ст. – М., 1980.
7. Индия: современность и история: сб. ст. по национально-освободительному движению. – М., 1974.
8. История Китая / под ред. А. В. Меликсетова. – М. : Изд-во МГУ, 1998. – 736 с.
9. Кинросс Л. Расцвет и упадок Османской Империи / Л. Кинросс / под ред. М. С. Мейера. – М., 1999.
10. Кириченко В. П. Нова історія країн Азії, Африки та Латинської Америки / В. П. Кириченко. – К., 2002.
11. Революционные события в Азии (начало ХХ в.) // Всемирная история в 24 т. – Т. 18. – Минск, 1997. – С. 486–511.

Додаткова тематика рефератів

1. Створення та діяльність Ост-Індських компаній (Нідерландської, Французької, Англійської).
2. Соціально-економічні та політичні наслідки появи європейців на Сході.
3. Методи колоніальної експлуатації народів афро-азійського регіону.
4. Аграрні структури в умовах колоніально-капіталістичної економіки.
5. Зростання селянських рухів в країнах Сходу: причини та передумови.
6. Зародження національно-визвольного руху на Сході.
7. Особливості колоніалізму в кінці XIX – на початку XX ст.
8. Модернізація і культурний процес в країнах Сходу в кінці XIX – на початку XX ст.
9. «Земельна система Небесної династії»: основні положення.
10. Колоніальні конфлікти на межі XIX–XX ст.
11. Будівництво Суецького каналу.
12. Народне повстання в Китаї 1900–1901 рр.
13. «Пробудження Азії».
14. Молодотурецька революція 1908–1909 рр. в Османській імперії.
15. Сінхайська революція 1911–1913 рр. в Китаї.
16. Російсько-китайські відносини (XVII – початок XIX ст.).
17. Культ імператора в Японії.
18. Католицька церква в Іспанській Америці (XVI–XVIII ст.)
19. Рух за реформи в Китаї наприкінці XIX ст.
20. Становлення сучасних форм політичного життя на Сході на початку XX ст.
21. Релігії та релігійно-культурні традиції Південної та Південно-Східної Азії на межі XIX–XX ст.
22. Політика самоізоляції на традиційному Сході.
23. Повстання Баба Діпо Негоро 1825–1830 рр. на Яві.
24. Перетворення Індонезії на голландську колонію.
25. Перебування і діяльність Грибоедова на Сході.
26. Кримський А. Е. – сходознавець.
27. Особливості розвитку латиноамериканського регіону у колоніальний період (XVI–XVIII ст.).
28. Гаїті: від колонії до утворення незалежної держави (1789–1818 рр.)
29. Революційний рух 1808–1810 рр. і початок збройної боротьби в Іспанській Америці.
30. Громадянська війна в Мексиці 1914–1916 рр. Конституція 1917 р.
31. Молодотурецькі організації і їхня діяльність в кінці XIX – на початку XX ст.
32. Конституція Японії 1889 р.
33. Латиноамериканський регіон на початку XX ст. Економічний та соціально-політичний розвиток.

Тренувальні тести

Вкажіть династію імператорів, яка правила з середини XVII – до початку XX ст.:

- а) Мін;
- б) Цин;
- в) Юань;
- г) Тан.

Династія Цин правила в Китаї:

- а) 1368–1644 рр.;
- б) 1644–1911 рр.;
- в) 1331–1644 рр.;
- г) 1600–1912 рр.

Перший нерівноправний Нанкінський договір був підписаний з:

- а) Голландією;
- б) Англією;
- в) Росією.

Тяньцзін означає:

- а) «Небесна столиця»;
- б) «Небесна династія»;
- в) «Небесний король».

Титул Тянь-вана (небесного короля) отримав:

- а) Хун Сюцюань;
- б) Ян Сюцін;
- в) Ши Дакай.

Опіумна торгівля у Китаї була легалізована у відповідності до Тяньцзінських договорів:

- а) 1792 р.;
- б) 1842 р.;
- в) 1848 р.

Друга Опіумна війна Англії і Франції проти Китаю:

- а) 1792–1798 рр.;
- б) 1840–1842 рр.;
- в) 1856–1860 рр.

Титул Тянь-вана (небесного короля) отримав:

- а) Хун Сюцюань;
- б) Ян Сюцін;
- в) Ши Дакай.

Перша Опіумна війна тривала протягом:

- а) 1792–1798 рр.;
- б) 1840–1842 рр.;
- в) 1857–1860 рр.

Нанкінський договір за результатами Першої Опіумної війни було підписано:

- а) 29.08.1798 р.;
- б) 29.08.1842 р.;
- в) 29.08.1860 р.

У 1853 р. тайпіни проголосили своєю столицею місто:

- а) Гуанчжоу;
- б) Шанхай;
- в) Пекін;
- г) Нанкін.

Небесна держава великого благоденства (Тяйпінь Тяньго) була проголошена 1851 р. у місті:

- а) Гуанчжоу;
- б) Шанхай;
- в) Пекін;
- г) Юньань.

Дун-ван означає:

- а) східний князь;
- б) північний князь;
- в) західний князь.

Бей-ван означає:

- а) східний князь;
- б) північний князь;
- в) західний князь.

Політика самоізоляції Японії від зовнішнього світу називалася:

- а) сакоку;
- б) бакуфу;
- в) мецуке.

Кінець політиці ізоляції Японії поклав договір «Про мир і дружбу» 31 березня 1854 р.:

- а) японсько-англійський;
- б) японсько-американський;
- в) японсько-російський.

У 1868 р. уряд очолив:

- а) принц Арісугава;
- б) Муцухіто;
- в) Такамаса.

Буржуазні реформи в Японії:

- а) 1792–1798 рр.;
- б) 1840–1842 рр.;
- в) 1867–1868 рр.

Які стабілізаційні реформи в Японії увійшли в історію під назвою «реформи ери Кансей»:

- а) реформи сьогуна Токугава Йошімуне (1716–1736 рр.);

- б) реформи регента Мацудайра Саданобу (1789–1801 рр.);
- в) реформи регента Мідзуно Тадакуні (1841 р.).

Який з наведених термінів означає «князь»:

- а) тенно;
- б) даймьо;
- в) сьогун.

Експедиція з якої країни підійшла до берегів Японії в 1641 р. і була повністю знищена:

- а) Португалії;
- б) Голландії;
- в) Англії.

«Ансейські угоди» були укладені в:

- а) 1853–1858 рр.;
- б) 1854–1860 рр.;
- в) 1850–1860 рр.

Диктатура сьогунів Токугава тривала:

- а) 250 років;
- б) 260 років;
- в) 265 років.

«Реставрація Мейджі» – це:

- а) державний переворот;
- б) буржуазні реформи;
- в) «відкриття Японії».

Закон «Про 4 стани» було відмінено в:

- а) 1863 р.;
- б) 1867 р.;
- в) 1869 р.

Загальна військова повинність запроваджена в Японії у:

- а) 1867 р.;
- б) 1869 р.;
- в) 1872 р.

У 1796–1924 рр. в Ірані правила:

- а) династія Сефевідів;
- б) династія Каджарів;
- в) династія Пехлеві.

Халісе і тиули – це:

- а) землі, пожалувані шахом Ірану за службу;
- б) общинні землі;
- в) землі, що належали вищому духовенству Ірану.

Бабідські повстання в Ірані:

- а) 1828–1848 рр.;
- б) 1848–1852 рр.;
- в) 1856–1758 рр.

Реформи Селіма III в Османській імперії носили загальну назву «нізам-і-джедід», що означає:

- а) «реформи»;

- б) «новий порядок»;
- в) «революція».

Ліквідація Махмудом II яничарського війська в Османській імперії:

- а) 1793 р.;
- б) 1801 р.;
- в) 1826 р.

Військово-ленну систему в Османській імперії було скасовано:

- а) 1793 р.;
- б) 1808 р.;
- в) 1834 р.;
- г) 1839 р.

Реформи Селіма III в Османській імперії припадають на:

- а) 1792–1793 рр.;
- б) 1807–1808 рр.;
- б) 1831–1839 рр.

Військові реформи наприкінці XVIII ст. проводилися в Османській імперії переважно:

- а) англійськими офіцерами;
- б) французькими офіцерами;
- в) російськими офіцерами.

28.05.1826 р. було видано указ про створення регулярної армії Османської імперії:

- а) Селімом III;
- б) Мустафою IV;
- в) Махмудом II.

Реформи Махмуда II в Османській імперії припадають на:

- а) 1792–1793 рр.;
- б) 1807–1808 рр.;
- в) 1831–1839 рр.

Хальса – це:

- а) знать у Пенджабській державі;
- б) сикхська община;
- в) каста недоторканих.

Перша англо-майсурська війна (1767–1769 рр.) закінчилася:

- а) поразкою Англії;
- б) поразкою Майсурського князівства.

У третій англо-майсурській війні (1790–1792 рр.):

- а) Південні Маратхські князівства і Хайдарабад виступили на боці Майсурського князівства;
- б) Південні Маратхські князівства і Хайдарабад виступили на боці Англії.

Завоювання Індії Ост-Індською компанією завершилося 1849 р.:

- а) захопленням Бенгалії;
- б) приєднанням Майсура;

- в) включенням Маратхського князівства;
- г) анексією Пенджабу.

Введення системи тимчасового заміндарі і райятварі в Індії:

- а) 1791–1810 рр.;
- б) 1822–1827 рр.

Араби називали цю країну «країна чорних»:

- а) Єгипет;
- б) Судан;
- в) Алжир.

Повстання Абд аль-Кадіра в Алжирі:

- а) 1798–1801 рр.;
- б) 1826–1832 рр.;
- в) 1832–1847 рр.

Французька експедиція на чолі з Наполеоном в Єгипті діяла:

- а) 1793–1798 рр.;
- б) 1798–1801 рр.;
- в) 1793–1801 рр.

Суецький канал було відкрито у:

- а) 1850 рр.;
- б) 1869 рр.;
- в) 1879 рр.

Повстання негрів-рабів на о. Сан-Домінго 28.09.1791 р. очолив:

- а) Ж. Дессалін;
- б) Ф. Міранда;
- в) Т. Лувертьюр.

Війна за незалежність іспанських колоній:

- а) 1808–1810 рр.;
- б) 1810–1826 рр.;
- в) 1808–1826 рр.

Повстання у Венесуелі розгорілося в:

- а) 19 квітня 1810 р.;
- б) 19 квітня 1809 р.;
- в) 19 квітня 1808 р.

Об'єднані провінції Ріо-де-ла-Плати розпалися в:

- а) 1820 р.;
- б) 1822 р.;
- в) 1821 р.

Війна між Бразилією та Аргентиною:

- а) 1824–1827 рр.;
- б) 1825–1827 рр.;
- в) 1825–1828 рр.

Великобританія визнала незалежність Мексики та Колумбії в:

- а) 1823 р.;
- б) 1824 р.;
- в) 1825 р.

1804 р. о. Сан-Домінго повернуто назву:

- а) Гаїті;
- б) Болівія;
- в) Венесуела.

Назвіть 2 етапи війни за незалежність у Латинській Америці:

- а) 1791–1810 рр. та 1810–1815 рр.;
- б) 1810–1815 рр. та 1816–1826 рр.

У якому році було утворено віце-королівство Нова Гранада:

- а) 1739;
- б) 1740;
- в) 1738.

Революція негрів-рабів на о. Сан-Домінго:

- а) 1790–1810;
- б) 1791–1800;
- в) 1791–1803.

Війна за незалежність іспанських колоній закінчилась визволенням:

- а) Перу;
- б) Чилі;
- в) Венесуели.

У 1815 р. Бразилії було надано статус:

- а) республіки;
- б) королівства;
- в) домініону.

Об'єднання північної, південної і східної частин о. Гаїті відбулося в:

- а) 1823;
- б) 1821;
- в) 1822.

Договір між США і Панамою про будівництво Панамського каналу був підписаний в:

- а) 1902;
- б) 1903;
- в) 1904.

Мексиканська революція відбулася в:

- а) 1911–1918;
- б) 1910–1917;
- в) 1911–1917.

Питання для підсумкового контролю

1. Імперія Цин на початку нового часу. Завершення формування територіальних меж Цинської держави.
2. Народне повстання у Китаї 1796–1804 рр.
3. Перша Опіумна війна 1840–1842 рр., її хід та наслідки.
4. Повстання тайпінів 1850–1864 рр., суспільний та державний лад Тайпін Тяньго.
5. Друга Опіумна війна 1856–1860 рр., її наслідки.
6. Імперія Цин за часів «політики самоізоляції». Франко-китайська війна 1884–1885 рр.
7. Японо-китайська війна 1894–1895 рр. Крах «політики самоізоляції» і колоніальне поневолення Китаю країнами Заходу.
8. Реформаторський рух у Китаї. Повстання іхетуанів 1898–1901 рр.
9. Сінхайська революція 1911–1913 рр. в Китаї. Китай в роки Першої світової війни.
10. Японія після завершення епохи середньовіччя. Реформи сьогуната Тодугава Йошімуне.
11. Розклад класичної соціально-економічної системи східного типу. Реформи Мацудайра Саданобу в Японії.
12. Експансія західних держав у Японію. Перший японо-американський договір 1854 р. «Ансейські договори» 1854–1860 рр.
13. Японія за епохи системних буржуазних реформ. «Реставрація Мейджі».
14. Японія в роки Першої світової війни.
15. Корея на зламі епох. Реформи Йонджо.
16. Боротьба за збереження режиму самоізоляції Кореї. Канхваський договір 1876 р.
17. Соціально-економічне та політичне становище В'єтнаму на зламі XVII і XVIII ст. Завершення формування територіальних меж.
18. Повстання тайшонів у В'єтнамі 1771 р., його характер та наслідки.
19. Колоніальне поневолення В'єтнаму Францією.
20. Індія на початку XVIII ст. Розпад Імперії Великих Моголів.
21. Завоювання Індії Ост-Індською компанією.
22. Народно-визвольне повстання сипаїв в Індії 1857–1859 рр.
23. Утворення Індійського національного конгресу. Тілак і його програма.
24. Індія в роки Першої світової війни.
25. Бірма (М'янма) після завершення епохи середньовіччя. Розпад держави Тунгу.
26. Перша англо-бірманська війна 1824–1826 рр. Друга англо-бірманська війна 1852 р.
27. Колоніальне поневолення Бірми Великобританією.
28. Сіам (Таїланд) за часів «золотого віку». Політика самоізоляції від європейських впливів.
29. Системні реформи другої половини XIX ст. в Сіамі.

30. Камбоджа за умов в'єтнамо-сіамського «подвійного старшинства». Боротьба за централізацію.
31. Колоніальне поневолення Камбоджі Францією.
32. Османська імперія на початку XVIII ст. Криза воєнно-експансіоністського режиму та територіальної цілісності імперії.
33. Танзимат. Реформи Селіма III та Махмуда II.
34. Кримська війна 1853–1856 рр., її наслідки.
35. Конституційний рух в Туреччині. Конституція 1876 р.
36. Російсько-турецька війна 1877–1878 рр., її наслідки.
37. Молодотурецька революція 1908 р.: причини та наслідки.
38. Туреччина в роки Першої світової війни.
39. Арабські країни в складі Османської імперії.
40. Реформи Мухаммеда Алі в Єгипті.
41. Іран після завершення епохи середньовіччя. Розпад держави Сефевідів та утворення держави Надір-шаха.
42. Встановлення Каджарської династії в Ірані.
43. Бабідські повстання в Ірані, причини їх поразок.
44. Реформи Еміра Низама (Мірзи Таги-хана) в Ірані.
45. Англо-іранська війна 1856–1857 рр. та її наслідки.
46. Іранська революція 1905–1911 рр. Іран в роки Першої світової війни.
47. Афганістан на початку XVIII ст. Дуранійська держава (1747–1818).
48. Англо-афганські війни, їх наслідки.
49. Завершення формування територіальних меж держави Афганістан. Реформи Шер Алі-хана.
50. Національно-визвольна боротьба народів Африки. Англо-бурські війни, їх наслідки.
51. Реконструкція Ефіопської держави на початку нового часу, боротьба за її об'єднання.
52. Реформи Теодроса II в Ефіопії.
53. Англо-ефіопська війна 1867–1868 рр., її наслідки.
54. Мусульманські держави Судану на етапі постсередньовіччя.
55. Колоніальне поневолення Тропічно-Екваторіальної та Південної Африки.
56. Соціально-економічне та політичне становище в країнах Латинської Америки в колоніальний період (XVI–XVIII ст.).
57. Революція негрів-рабів французької колонії Сан-Домінго 1791–1803 рр.
58. Війна за незалежність іспанських колоній 1810–1826 рр.
59. Мексиканська революція 1910–1917 рр., її наслідки.
60. Політика США в Латинській Америці. Країни регіону в роки Першої світової війни.

Рекомендована література

1. Альперович М. С. Испанская Америка в борьбе за независимость / М. С. Альперович. – М. : Наука, 1971. – 222 с.
2. Альперович М. С. История Латинской Америки: С древнейших времён и до начала XX века / М. С. Альперович, Л. Ю. Слёзкин. – М. : Высшая школа, 1991. – 285 с.
3. Альперович М. С. Новая история стран Латинской Америки: учебное пособие / М. С. Альперович, Л. Ю. Слёзкин. – М. : Высшая школа, 1970. – 384 с.
4. Альперович М. С. Революция и диктатура в Парагвае (1810–1840 гг.) / М. С. Альперович. – М. : Наука, 1975. – 392 с.
5. Альперович М. С. Рождение мексиканского государства / М. С. Альперович. – М. : Наука, 1979. – 167 с.
6. Альперович М. С. Создание независимых государств в Латинской Америке (1804–1903) / М. С. Альперович. – М., 1966.
7. Антонова К. А. История Индии : краткий очерк / К. А. Антонова. – М. : Мысль, 1973. – 558 с.
8. Бабидские восстания в Иране в середине XIX века // Всемирная история. Национально-освободительные войны. – Минск, 2000. – С. 181–199.
9. Васильев Л. С. История Востока. В 2-х ч. / Л. С. Васильев. – Ч. 1. – М., 1994.
10. Васильев Л. С. Колониализм на традиционном Востоке / Л. С. Васильев // Васильев Л. С. История Востока. В 2-х т. – Т. 2. – М., 1998. – С. 9–25.
11. Визен Л. И. Хосе Мартин. Хроника жизни повстанца / Л. И. Визен. – М. : Молодая гвардия, 1964. – 304 с.
12. Волков А. В. Уругвай / А. В. Волков. – М. : Мысль, 1974. – 125 с.
13. Гавриков Ю. П. Перу от инков до наших дней / Ю. П. Гавриков. – М. : Наука, 1977. – 135 с.
14. Ганин И. А. Страны Юго-Западной Азии и Северной Африки (Йемен) / И. А. Ганин. – М. : Наука, 1960.
15. Головченко В. І. Нова історія країн Азії та Африки: Колоніальний Схід (кінець XIX – друга третина XX ст.): навч. посібник / В. І. Головченко, В. А. Рубель. – К. : Либідь, 2010. – 520 с.
16. Григулевич Й. Р. Крест и меч: Католическая церковь в Испанской Америке, XVI–XVIII вв. – М. : Наука, 1977. – 295 с.
17. Григулевич Й. Р. Сикейрос / Й. Р. Григулевич. – М. : Искусство, 1980. – 248 с.
18. Григулевич Й. Р. Хосе Мартин – предвестник кубинской революции / Й. Р. Григулевич. – М. : Наука, 1979. – 286 с.
19. Губер А. А. Новая история стран Азии и Африки / А. А. Губер. – М. : Наука, 1982. – 560 с.
20. Давидсон А. Б. Сесиль Родс и его время / А. Б. Давидсон. – М. : Мысль, 1984. – 367 с.

21. Ерекшеева Л. Раздел Британской Индии: Страницы истории / Л. Ерекшеева // Азия и Африка сегодня. – 1998. – № 2. – С. 64–69.
22. Еремеев Д. Е. История Турции в средние века и новое время / Д. Е. Еремеев, М. С. Мейер. – М. : Изд-во МГУ, 1992. – 248 с.
23. Ерофеев Н. А. Империя создавалась так... Английский колониализм в XVIII в. / Н. А. Ерофеев. – М. : Наука, 1964. – 175 с.
24. Зотова Ю. Н. В поисках Нигера (XVIII–XIX в.) / Ю. Н. Зотова, Л. Е. Куббель. – М. : Наука, 1972. – 247 с.
25. Иванов М. С. Бабидские восстания в Иране (1848–1852 гг.) / М. С. Иванов // Историография стран Востока (проблемы нового времени). – М., 1978. – С. 5–16.
26. Иванов М. С. Иранская революция 1905–1911 гг. // Историография стран Востока (проблемы нового времени). – М., 1978. – С. 213–233.
27. Исмаилова Р. Н. Этнические проблемы Тропической Африки / Р. Н. Исмаилова. – М., 1973.
28. История Африки: сб. ст. – М. : Наука, 1971. – 280 с.
29. История Востока: В 6 т. / гл. редкол. : Р. Б. Рыбаков (предс.) и др. – Т. 3. – М. : ИФ «Восточная литература». РАН, 1999. – 696 с.
30. История Востока: В 6 т. / гл. редкол. : Р. Б. Рыбаков (предс.) и др. – Т. 4. – М. : ИФ «Восточная литература». РАН. – Кн. 1. – 2004. – 608 с.
31. История Востока: В 6 т. / гл. редкол. : Р. Б. Рыбаков (предс.) и др. – Т. 3. – М. : ИФ «Восточная литература». РАН. – Кн. 2. – 2005. – 574 с.
32. История и культура Китая : сб. ст. / под ред. Л. С. Васильева. – М. : Наука, 1974. – 480 с.
33. История Ирана / под ред. М. С. Иванова. – М. : Московский университет, 1977. – 488 с.
34. История Иранского государства и культуры. К 2500-летию иранского государства. – М. : Глав. ред. Восточной литературы, 1971. – 350 с.
35. История Китая / под ред. А. В. Меликсетова. – М. : Изд-во МГУ, 1998. – 736 с.
36. История Китая с древнейших времён до наших дней / под. ред. : Л. В. Симоновской, М. Ф. Юрьева. – М. : Наука, 1974. – 534 с.
37. История Латинской Америки. Доколумбовая эпоха – 70-е годы XIX века / редкол. Н. М. Лавров. – М., 1991. – 519 с.
38. История национально-освободительной борьбы народов Африки в новое время. – М. : Наука, 1976. – 636 с.
39. История Нигерии в новое и новейшее время / В. Следзевский, Ю. Зотова. – М. : Наука, 1981. – 357 с.
40. История стран Азии и Африки в новое время. Уч. в 2-х ч. – Ч. 1. / под ред. Р. М. Ацамба. – М., 1989. – 381 с.
41. Кинросс Л. Расцвет и упадок Османской Империи / Л. Кинросс / под ред. М. С. Мейера. – М., 1999. – 695 с.
42. Кириченко В. П. Нова історія країн Азії, Африки та Латинської Америки / В. П. Кириченко. – К. : Либідь, 2002. – 168 с.

43. Кримський А. Історія Туреччини: Звідки почалася Османська держава, як вона зростала й розвивалася і як досягла своєї слави й могутності / А. Кримський. – К., 1996.
44. Культура и искусство Индии и стран Дальнего Востока : сб. ст. / под ред. Е. И. Лубо-Лесниченко – М. : Аврора, 1975. – 136 с.
45. Кутейщикова В. Н. Боливар: художник действия и слова. К 200-летию со дня рождения С. Боливара / В. Н. Кутейщикова // Латинская Америка. – 1983. – № 11. – С. 28–45.
46. Лаврецкий И. Р. Боливар (1783–1830) / И. Р. Лаврецкий. – М. : Молодая гвардия, 1981. – 221 с.
47. Лаврецкий И. Р. Миранда (1750–1816) / И. Р. Лаврецкий. – М. : Молодая гвардия, 1965. – 272 с.
48. Латинская Америка: Энциклопедический справочник. – В 2-х т. – Т. 1. А – К. – М., 1980. – 575 с.
49. Латинская Америка: Энциклопедический справочник. – В 2-х т. – Т. 2. К – Я. – М., 1981. – 656 с.
50. Леонов Н. С. Очерки новой и новейшей истории стран Центральной Америки / Н. С. Леонов. – М., 1975. – 325 с.
51. Линг Дж. Революции в испанской Америке (1810–1826) / Дж. Линг. – М. : Прогресс, 1971. – 404 с.
52. Марчук Н. Н. Борьба за независимость в Латинской Америке в к. XVIII – нач. XIX в. / Н. Н. Марчук. – М. : Наука, 1988. – 90 с.
53. Марчук Н. Н. Латинская Америка до середины XIX в. / Н. Н. Марчук // Новая история стран Европы и Америки. Первый период. – М., 1998. – С. 260–281.
54. Национальные и социальные движения на Востоке: История и современность / под ред. Р. А. Ульяновского. – М. : Наука, 1986. – 377 с.
55. Начало реформ в Османской империи. Танзимат // Всемирная история. Национально-освободительные войны. – Минск, 2000. – С. 125–128.
56. Начало реформ в Османской империи. Танзимат // Всемирная история. Национально-освободительные войны. – Минск, 2000. – С. 125–128.
57. Новая история Китая / под ред. С. Л. Тихвинского. – М., 1972.
58. Новая история стран Азии и Африки : учебник для студ. высш. учеб. завед. / под ред. А. М. Родригеса : В 3-х ч. – Ч.1.– М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС. – 400 с.
59. Новая история стран зарубежной Азии и Африки / под ред. Г. Ф. Ефимова. – Л. : Издат-во ЛГУ, 1971. – 544 с.
60. Оганисян Ю. С. Абд аль-Кадир (1808–1883 гг.) / Ю. С. Оганисян. – М. : Молодая гвардия, 1968. – 176 с.
61. Очерки истории Аргентины / В. И. Ермолаев. – М. : Соцэкгиз, 1961. – 573 с.
62. Очерки истории Кубы / Н. М. Лавров. – М. : Наука, 1978. – 603 с.
63. Очерки новой и новейшей истории Мексики (1819–1945). – М. : Соцэкгиз, 1960. – 511 с.
64. Паниккарт К. М. Очерк истории Индии / К. М. Паниккарт. – М. : Наука, 1961.

65. Пасо Л. Исторические корни аргентинской независимости (19 в.) / Л. Пасо. – М. : Прогресс, 1981. – 192 с.
66. Петросян И. Е. Османская империя: Реформы и реформаторы (конец XVIII – начало XX в.) / И. Е. Петросян, Ю. П. Петросян. – М. : Наука, 1993. – 186 с.
67. Познание Индии. История // Азия и Африка сегодня. – 2000. – № 6. – С. 63–66.
68. Последствия колониальной политики европейцев для стран Востока. Народы Индии и Индонезии в борьбе против европейских колонизаторов // Всемирная история в 24 т. – Т. 14. – Минск, 1996. – С. 489–497.
69. Пробуждение Азии : 1905 год и революции на Востоке : сб. ст. / под ред. М. С. Година. – Л. : ОГИЗ, 1935. – 228 с.
70. Революционные события в Азии (начало XX в) // Всемирная история в 24 т. – Т. 18. – Минск, 1997. – С. 486–511.
71. Розалиев Ю. И. Новая и новейшая история стран Азии и Африки / Ю. И. Розалиев. – М. : Высшая школа, 1987. – 349 с.
72. Рубель В. А. Нова історія країн Азії та Африки : постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): навч. посібник / В. А. Рубель. – К. : Либідь, 2007. – 560 с.
73. Сахновский Е. В. Генерал Смэтс и экспансия Южно-Африканского союза (1914–1918 гг.) / Е. В. Сахновский // Новая и новейшая история. – 2003. – № 1. – С. 48–59.
74. Сидихменов В. Я. Китай: страницы прошлого / В. Я. Сидихменов. – М., 1987. – 446 с.
75. Сила-Новицкая Т. Г. Культ императоров Японии: мифы, история, доктрины, политика / Т. Г. Сила-Новицкая. – М., 1990. – 204 с.
76. Субботин В. Колонизаторы (Восточная Африка, 1914–1918 гг.) / В. Субботин // Восток. – 2003. – № 1. – С. 64–79.
77. Шубин Г. В. «Лучшие целых десять лет сражаться с англичанами...»: англо-бурская война 1899–1902 гг. / Г. В. Шубин, А. В. Яковлев // Военно-исторический журнал. – 2002. – № 2. – С. 73–75.
78. Шульговский А. Борьба за передовые идеалы и современность: К 200-летию со дня рождения С. Боливара / А. Шульговский // Мировая экономика и международные отношения. – 1983. – № 8. – С. 102–111.
79. Шульговский А. Ф. Якобинцы Латинской Америки (XIX в.) / А. Ф. Шульговский // Латинская Америка. – 1990. – № 2. – С. 98–108.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Плани семінарських занять	5
Додаткова тематика рефератів	33
Тренувальні тести	34
Питання для підсумкового контролю	40
Рекомендована література	41

Для нотаток

Методичне видання

Іржавська Анжела Петрівна
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри всесвітньої історії
ЧНУ ім. Б. Хмельницького

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ «ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ, АФРИКИ
ТА ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ НОВОГО ЧАСУ»
(постсередньовічний Схід XVIII ст. –
колоніальний Схід початку XX ст.)**

Комп'ютерне верстання:
Любченко Л. Г.

Підписано до друку 28.02.2012. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 2,6. Тираж 50 пр. Зам. № 4165

Видавець і виготовлювач
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Адреса: 18000, м. Черкаси, бул. Шевченка, 81, кімн. 117,
Тел. (0472) 37-13-16, факс (0472) 37-22-33,
e-mail: vydav@cdu.edu.ua, <http://www.cdu.edu.ua>
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК №3427 від 17.03.2009 р.